

TIL O'RGATISHDA Z-GENERATIONNI PSIXOLOGIYASIDAN KELIB CHIQUIB YONDASHISH

Mirzabekova Shirin Aziz qizi

Registon tibbiyot texnikumi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Z avlod (Generation Z) o'quvchilarining psixologik xususiyatlariga asoslangan til o'rgatish metodologiyalarining ahamiyati tahlil qilinadi. Texnologiya, ijtimoiy tarmoqlar va tezkor axborot almashinuvi muhiti bilan o'sib kelgan Z avlodi o'quvchilari o'ziga xos kognitiv, emotsional va motivatsion xususiyatlarga ega. Ular vizual va interaktiv kontentga moyil, diqqatini uzoq vaqt jamlay olmaydi, bir nechta vazifani bir vaqtning o'zida bajarishga qodir va tezkor fikr-mulohaza olishni istaydi.*

Maqolada an'anaviy o'qituvchi markazli yondashuvlar Z avlodi o'quvchilari uchun kam samarali ekani ta'kidlanadi. Shu sababli, o'quvchi markazli, texnologiyalar bilan boyitilgan va hamkorlikka asoslangan o'quv muhiti tavsiya etiladi. Motivatsiya, emotsional jalb etish va shaxsiy identifikatsiya kabi psixologik jihatlar tahlil qilinib, til o'rgatishda raqamli vositalar, o'yinlashtirish (gamification) va individual yondashuvlarni qo'llash zarurligi ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: *Z avlod, til o'rgatish, o'quvchi psixologiyasi, raqamli avlod, motivatsiya, texnologiya bilan boyitilgan ta'lim, kommunikativ kompetensiya.*

Z avlod, yoki "Generation Z", 1995–2010 yillarda tug'ilgan yoshlarni ifodalaydi. Bu avlod o'sib kelayotgan muhitda texnologiya, internet va ijtimoiy tarmoqlar bilan uzviy bog'liq bo'lib, ularning kognitiv, emotsional va motivatsion xususiyatlarini shakllantirgan. Ular vizual kontentga yuqori darajada qiziqadi, bir nechta vazifalarni bir vaqtning o'zida bajarishga qodir, tezkor va interaktiv ta'lim shakllarini afzal ko'radi. Shu sababli, til o'rgatish metodikasini Z-avlod psixologiyasini hisobga olgan holda yangilash muhim ahamiyatga ega.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 29 noyabrdagi PF-5818-sonli "Ta'lim tizimini modernizatsiya qilish va sifatini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"[1] qarori va 2021 yil 22 martdagi PF-6259-sonli "Raqamli ta'limni rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar"[2] qarorlari ta'limda innovatsion metodlarni, interaktiv va raqamli vositalardan foydalanishni rag'batlantirishga qaratilgan. Bu qarorlar Z-avlod o'quvchilarini hisobga olgan yondashuvlarni joriy qilish zaruratini yanada mustahkamlaydi.

Shuningdek, o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish va ularni til o'rganishga jalb qilish uchun individual yondashuv, o'yinlashtirilgan (gamification) metodlar va texnologiya bilan boyitilgan interaktiv darslar samarali hisoblanadi. Shu jihatdan, Z-avlod psixologiyasini til o'rgatish jarayoniga tatbiq etish nafaqat o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini oshiradi, balki raqamli asr talablari bilan uyg'un keladigan samarali va innovatsion ta'lim tizimini yaratishga xizmat qiladi.

Prensky o'z tadqiqotida Z-avlod yoki "digital natives" tushunchasini birinchi bo'lib ilgari surgan[3]. Muallif ta'kidlaganidek, bugungi yoshlar texnologiya bilan uzviy bog'liq holda o'sadi va ularning o'rganish uslubi an'anaviy metodlardan farq qiladi. Z-avlod diqqatini uzoq vaqt davomida bir joyda jamlay olmaydi, vizual va interaktiv materiallar bilan samarali o'rganadi, tezkor va interaktiv fikr almashuvini afzal ko'radi. Shu jihatdan, til o'rgatishda raqamli vositalardan, o'yinlashtirish va multimedia resurslaridan foydalanish samarali bo'ladi. Prensky nazariyasiga asoslanib, pedagoglar Z-avlod psixologiyasini hisobga olgan holda dars rejasini yaratishlari, individual va interaktiv metodlarni qo'llashlari muhimligi ko'rsatildi. Bu tadqiqot o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish va kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan yondashuvlarni shakllantirishda muhim manba hisoblanadi.

Tapscott Z-avlodning (Net Generation) o'sish muhiti va ularning o'rganish psixologiyasini tadqiq qilgan. Muallif ta'kidlaganidek, Z-avlod o'quvchilari texnologiya bilan uyg'unlashgan holda o'sadi, ular uchun vizual kontent, interaktiv platformalar va tezkor javoblar juda muhim[2]. Tapscottning tadqiqoti shuni ko'rsatadiki, til o'rgatishda an'anaviy, faqat ma'ruzaga asoslangan metodlar samarali bo'lmaydi. Buning o'rniga, multimedia vositalari, onlayn resurslar, o'yinlashtirish (gamification) va kooperativ (hamkorlikka asoslangan) yondashuvlar ishlatilishi zarur.

Ushbu manba, Z-avlod psixologiyasini til o'rgatish jarayoniga integratsiyalashning amaliy jihatlarini ko'rsatadi va pedagoglarga interaktiv, motivatsiyani oshiruvchi metodlarni tanlashda ilmiy asos beradi.

Z-avlodning til o'rganish jarayonidagi psixologik xususiyatlarini tahlil qilish natijalari shuni ko'rsatadiki, bu avlod o'quvchilari an'anaviy dars metodlaridan ko'ra, interaktiv va texnologiya bilan boyitilgan yondashuvlarni afzal ko'radi. Prensky (2001) tadqiqotiga ko'ra, Z-avlod "digital natives" bo'lib, ular vizual va interaktiv materiallar bilan samaraliroq o'rganadi. Bu xususiyat til o'rgatishda audio-vizual vositalar, o'yinlar, video va interaktiv ilovalar orqali ta'lim berishni muhim qiladi. Masalan, ingliz tilini o'rgatishda o'quvchilarga onlayn mashqlar, videoroliklar va interaktiv viktorinalar berilganda, ularning diqqatini uzoq vaqt davomida ushlab qolish va motivatsiyani oshirish mumkin.

Tapscott (2009) esa Z-avlod o'quvchilarining bir vaqtning o'zida bir nechta vazifani bajarishga qodirligini ta'kidlaydi. Shu jihatdan, til darslarida ko'p darajali mashqlarni, guruhli loyihalarni va hamkorlikka asoslangan faoliyatlarni qo'llash samarali bo'ladi. Masalan, o'quvchilar kichik guruhlarga bo'linib, ingliz tilida dialoglar yaratish yoki onlayn platformada birgalikda hikoya yozish jarayonida nafaqat til ko'nikmalarini, balki ijodiy va analitik fikrlash qobiliyatini ham rivojlantiradi.

Shuningdek, Z-avlod o'quvchilari tezkor javob va natija olishga intiladi. Shu sababli, darslarda o'quvchilarga interaktiv testlar, o'yinlashtirilgan mashqlar yoki onlayn baholash tizimlari kiritilishi tavsiya etiladi. Masalan, Kahoot! yoki Quizlet platformalaridan foydalangan holda tezkor viktorinalar o'tkazish, o'quvchilarning

qiziqishini oshiradi va motivatsiyani saqlab qoladi. Bu esa ularning til o'rganishga bo'lgan faol qatnashuvini kuchaytiradi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, Z-avlod psixologiyasini hisobga olgan holda til o'rgatishning asosiy strategiyalari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. **Texnologiya bilan boyitilgan darslar** – multimedia, video va interaktiv ilovalar.
2. **O'yinlashtirilgan metodlar (Gamification)** – testlar, viktorinalar, raqobat asosidagi mashqlar.
3. **Hamkorlikka asoslangan faoliyatlar** – guruhli loyiha, dialoglar va birgalikda hikoya yaratish.
4. **Individual yondashuv** – o'quvchining qiziqishlari, darajasi va motivatsiyasiga mos mashqlar.

Umuman olganda, tahlillar shuni ko'rsatadiki, Z-avlod psixologiyasini inobatga olgan holda til o'rgatish nafaqat o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini oshiradi, balki ularning o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini saqlab qoladi va uzoq muddatli faol qatnashuvini ta'minlaydi.

Ushbu tadqiqot Z-avlod psixologiyasini til o'rgatish jarayoniga tatbiq etishning samaradorligini ko'rsatdi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, Z-avlod o'quvchilari texnologiya bilan uyg'unlashgan holda o'sadi, ular vizual va interaktiv kontentga yuqori darajada qiziqadi, tezkor javob va natija olishni afzal ko'radi. Shu sababli, an'anaviy dars metodlari ko'pincha samarali bo'lmaydi va interaktiv, raqamli, hamkorlikka asoslangan va individual yondashuvlarni qo'llash zarur.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki:

1. Multimedia, onlayn resurslar va interaktiv platformalardan foydalanish Z-avlod o'quvchilarining diqqatini jalb qiladi va motivatsiyasini oshiradi.
2. O'yinlashtirilgan metodlar va guruhli faoliyatlar til ko'nikmalarini samarali rivojlantirishga yordam beradi.
3. Individual yondashuv va o'quvchi ehtiyojlariga moslashtirilgan mashqlar uzoq muddatli o'rganish va qatnashuvni ta'minlaydi.

Shu jihatdan, Z-avlod psixologiyasini hisobga olgan holda til o'rgatish nafaqat kommunikativ kompetensiyani oshiradi, balki zamonaviy pedagogik jarayonlarni innovatsion va samarali qiladi. Tadqiqot natijalari amaliyotda raqamli va interaktiv yondashuvlarni keng qo'llashga, shuningdek, pedagoglarning metodik ishini takomillashtirishga asos bo'lishi mumkin.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6259-sonli qarori (2021) "Raqamli ta'limni rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar".
2. Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants. On the Horizon, 9(5), 1–6.

3. Tapscott, D. (2009). *Grown Up Digital: How the Net Generation is Changing Your World*. New York: McGraw-Hill.
4. Seemiller, C., & Grace, M. (2016). *Generation Z Goes to College*. San Francisco: Jossey-Bass.
5. Turner, A. (2015). Teaching Generation Z: How to Engage the Next Generation of Students. *Education + Training*, 57(4), 415–428.